

نشریه ادبیات تطبیقی (علمی - پژوهشی)
دانشکده ادبیات و علوم انسانی - دانشگاه شهید باهنر کرمان
سال چهارم، شماره ۷، پاییز و زمستان ۱۳۹۱

بررسی تطبیقی "الایام" طه حسین و "روزها" ی محمد علی اسلامی ندوشن*

مریم ایرانمنش
دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی دانشگاه اصفهان
دکتر محمدرضا نصر اصفهانی
استادیار دانشگاه اصفهان

چکیده

این مقاله با مطالعه زندگینامه دکتر طه حسین مصری و دکتر اسلامی ندوشن ایرانی با محوریت دو حسب حال "الایام" و "روزها" می‌کوشد تا به برخی از هم‌اندیشی‌ها و ویژگی‌های مشترک یا متفاوت در این دو حسب حال و عوامل محیطی که منجر به خلق دو حسب حال همنام شده است، با رویکردی تطبیقی بپردازد. این دو نویسنده، هر دو تحصیلات ابتدایی خود را در دامن روستا و خانواده به پایان رسانیده و برای ادامه تحصیل، زادگاه خود را ترک نموده و با انواع مشکلات روبه‌رو می‌شوند و در نهایت، برای دریافت مدرک تخصصی دکترای فرانسه رفته و دانشجوی دانشگاه سوربن فرانسه می‌شوند و زبان فرانسوی و فلسفه و فنون داستان‌نویسی را در آنجا به صورت تخصصی یاد گرفته و پس از بازگشت به وطن، با اندیشه‌ای مشترک سال‌های سال شعار مبارزه با خرافات و عدم تعصب به میراث گذشته، خرد ورزی و حاکمیت عقل، دانش‌اندوزی و بها دادن به علم، افتخار و تمجید از تمدن و فرهنگ گذشته، بهره‌جستن از پیشرفت صنعتی غرب، افتخار و بالیدن به نسل کشور خویش... را سر داده‌اند.

فرضیه احتمالی آن است که دکتر اسلامی ندوشن به نوعی در کتابت حسب حال خویش از الایام طه حسین الگو پذیرفته باشد که شواهدی در این

* تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۱/۱۰/۱۱ تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۲/۱/۲۴
نشانی پست الکترونیکی نویسنده مسئول: iranmanesh@mail.uk.ac.ir

زمینه ارائه می گردد و قضاوت بر عهده کسانی گذاشته می شود که تحقیقشان کامل است.

واژگان کلیدی

زندگینامه، حسب حال، اسلامی ندوشن، طه حسین، الایام، روزها.

۱- مقدمه

زندگینامه گونه ای از انواع ادبی است و در نوع تخصصی آن که به زندگی نویسنده مربوط می شد و به دست خودش نوشته می شد، حسب حال نام گرفت. این زندگینامه ها دوشادوش تاریخ ادبیات و تاریخ و به نوعی مکمل آن شدند.

با گسترش مرزهای جغرافیایی و افزایش جمعیت جهان، عده ای در این اندیشه بودند که با وجود خلقت مشترک انسان ها، آیا ممکن است اندیشه ها و تفکرات و باورهای انسان ها نیز در شرایط جغرافیایی متفاوت، مانند هم باشد و اینکه چه عوامل مشترکی سبب می شوند که این چنین هم اندیشی ها حاصل گردد؟ این عده با مطالعات خود ادبیاتی را بنا نهادند که به طور رسمی از قرن ۱۶ و در فرانسه سرچشمه گرفت و نام آن را ادبیات تطبیقی نهادند.

به مطالعه روابط تاریخی ادبیات ملتی با ملت های دیگر و چگونگی برقراری ارتباط میان آن ها و تاثیراتی که در یکدیگر داشته اند و مطالبی را که با یکدیگر مبادله کرده اند؛ ادبیات تطبیقی می گویند (ندا، ۱۳۸۴: ۲۷).

ادبیات تطبیقی تصویر و انعکاس ادبیات و فرهنگ ملتی است در ملت یا ملت های دیگر. مانند تاثیر فردوسی بر ماتیو آرنولد انگلیسی، یا تاثیر حافظ بر گوته. ادبیات تطبیقی شاخه ای از نقد ادبی است که از روابط ادبی ملل مختلف با هم و از انعکاس ادبیات ملتی در ملت دیگر سخن می گوید (فرشید ورد، ۱۳۶۳، ج ۲: ۸۰۸ تا ۸۱۱).

در زبان عربی واژه "الادب المقارن" بیانگر ادبیات تطبیقی است؛ اما این نام گذاری خالی از ابهام نیست و بهتر آن بود که به "التاریخ المقارن للادب" ویا

"تاریخ الآداب المقارن" نام گذاری می شد؛ اما "الادب المقارن" که از نظر دلالت نارساست، شهرت یافته است (غنیمی هلال، ۱۳۷۳: ۳۳).

این ادبیات در قرن ۱۵ و ۱۶ در فرانسه پایه گذاری شد و در ابتدای قرن ۲۰ به تکامل رسید. این ادبیات در ایران توسط بزرگانی چون زرین کوب، محمد علی اسلامی، شفیع کدکنی و محمد علی سجادی جانی تازه گرفته است.

از فواید ادبیات تطبیقی می توان به این موارد اشاره کرد: ۱- از حساسیت بی جا و تعصب کورکورانه و انزوای ادبیات ملی می کاهد. ۲- به کمک آن می توان جریان های فکری و فرهنگی اصیل و بیگانه را تمییز داد. ۳- به غناسازی ادبیات خویش توسط ادبیات ملل دیگر کمک نمود. ۴- به تفاهم و دوستی میان ملت ها برای دست یافتن به ادبیات جهانی و آرامش جهانی به کمک کشف روابط فرهنگی میان ملت ها اقدام نمود.

باید گفت نتایج حاصل از ادبیات تطبیقی نمی تواند جایگزین تواریخ ادبیات ملی شود، بلکه آن ها را تکمیل می کند و به هم مرتبط می سازد و تار و پود یک ادبیات کلی تر را می تند که می توان آن را تاریخ ادبیات جهان خواند (نجفی، ۱۳۵۱: ۴۴۴).

نیز صرف وجود مشابهت در میان آثار دو نویسنده دلیل بر تاثیر و تأثر نیست (حدیدی، ۱۳۷۹: ۵).

شیوه تحقیق و مطالعه در این مقاله، کتابخانه ای و مطالعه آثار این دو نویسنده و مصاحبه با افرادی است که به نوعی در زندگی اسلامی ندوشن که در قید حیات است، دخیل و سهم بوده اند.

۲- پیشینه تحقیق

درباره دکتر طه حسین و افکار و خدمات او تحقیقات گسترده ای تاکنون انجام شده است و درباره دکتر اسلامی نیز که در قید حیات می باشد، برخی مقالات از جانب دوستان وی نوشته شده است. اما تاکنون تحقیقی میان آن دو با محوریت "الایام" و "روزها" با رویکردی تطبیقی انجام نشده است.

۳- مروری بر زندگینامه نویسی

زندگینامه یا بیوگرافی که به آن شرح حال، حسب حال، سرگذشت، گزارش، ترجمه احوال و تذکره حال نیز گفته شده است؛ شامل نوشته هایی است که در آن ها رویدادهای زندگی شخصیت هایی از مشاهیر دین و دانش و بزرگان ادب و سیاست شرح داده می شود.

زندگینامه یکی از انواع کار آمد نشر برای باقی نگاه داشتن یاد و خاطره بزرگان است. زندگینامه در لغت به معنای تاریخ زندگی یا دوره ای از زندگی شخصی در حدود اطلاعاتی است که نویسنده از احوال یک شخص بیان می کند (داد، ۱۳۷۸، ۲۷۰).

در پهنه اسلام ردیابی زندگینامه نویسی ما را به کتب "سیر" می رساند. در ایران نیز زندگینامه نویسی سابقه ای طولانی دارد و برخی از زندگینامه ها به اواخر عهد ساسانیان می رسد. کتاب هایی مانند اجزای خداینامه و حتی برخی از کتیبه ها همچون کتیبه بیستون، از جمله این نوشته ها می باشد (مرادی، ۱۳۸۴: ۲۰۴).

از قدیمی ترین نمونه های زندگینامه نویسی در غرب، می توان به کتاب ترجمه شده با عنوان "حیات مردان نامی" اثر پلوتارک مورخ و زندگینامه نویس یونانی اشاره نمود که توسط رضا مشایخی در چهار جلد ترجمه شده است و این کتاب در قرن اول میلادی نوشته شده است (انوشه، ۱۳۷۶، ج ۲: ۷۶۲).

زمانی که زندگینامه نویسی به شکل رسمی در انگلیس و فرانسه در قرن هفدهم شکل می گرفت، در ادبیات عربی، ایرانی و اسلامی به نهایت رشد و تنوع موضوع و گسترش رسیده بود. از جمله این کتاب ها می توان به "وفیات الاعیان ابن خلکان" اشاره نمود که حاوی ۸۰۰ شرح حال است (عبدالغنی، ۱۳۶۳: ۱۳).

اخیرا در کشور ما خاطره نویسی، سفرنامه نویسی، تذکره نویسی، سوگنامه نویسی و یاد نامه نویسی نیز از جمله این نوع نوشته ها به حساب می آیند.

زندگینامه ها از لحاظ طرز تلقی و برداشت زندگینامه نویس و از نظر تالیف، دامنه، تعداد شرح حال، سطح شمول، و از نظر زمان و مکان و بر حسب تنظیم به انواع مختلفی تقسیم می شوند.

۴- مروری بر حسب حال نویسی

حسب حال یا زندگینامه خودنوشت یا اتوبیوگرافی گونه ای از زندگینامه نویسی و شاخه ای از آن است که دربردارنده تاریخ زندگی یا دوره ای از زندگی فردی، به قلم خود اوست.

حسب حال یا شرح حال به نوعی با خاطرات و یادداشت های روزانه، نامه ها و وقایع نامه ها پیوستگی نزدیکی دارد. هر چند خود زندگینامه اغلب از حوادث مهم و قابل توجه زندگی گذشته نویسنده صحبت می کند و معمولاً دوره ای طولانی از زندگی او را در بر می گیرد (رستگار فسائی، ۱۳۸۰: ۲۸۲ و ۲۸۳).

سابقه پرداختن به حسب حال در زبان فارسی چندان طولانی نیست و به احتمال زیاد به دوره قاجاریه می رسد. اصولاً این نوع ادبی در اسلام بسیار دیرتر از گونه های دیگر زندگینامه نویسی شکل گرفت و غرب در این زمینه قدمت و سابقه ای طولانی تر دارد که آن را مرهون قانون دینی "اعتراف" است که در اسلام این نوع اعتراف به اعمال انجام داده شده چندان مقبولیت دینی نداشته است.

از نمونه های حسب حال در ادب فارسی می توان به یادداشت های قاسم غنی، زندگانی من از ابوالقاسم لاهوتی، خاطرات و تألمات دکتر محمد مصدق، آن روزهای محمد جعفر یاحقی، شرح زندگانی من از عبد الله مستوفی، زندگانی من از احمد کسروی، و روزها نوشته محمد علی اسلامی ندوشن، اشاره نمود (گروه مولفان، ۱۳۸۰: ۵۱۲).

به اعتقاد بسیاری از محققان، اعترافات آگوستین قدیس، نخستین زندگینامه خودنویس در اروپا است که گزارشی بسیار شخصی از تجربه روحی و نمونه خارق العاده ای از تحلیل عمیق روان شناختی خویش است. از آن نوع که فقط در دوران مدرن متداول شد (انوشه، ۱۳۷۶، ج ۲: ۷۶۳).

سیره نویسی در میان اعراب جاهلی از رهگذر حافظه و ذاکره به جای نوشتار بوده است و پس از آن سیره های بسیاری پدید آمده است که برخی از آن ها عبارتند از: سیره عبد اللطیف البغدادی؛ سیره ابن سینا؛ سیره ابن خلدون؛ سیره

ابن الهیثم؛ الدرر سخاوی؛ النکت العصریه عماره الیمنی؛ ذکریات الطّفوله ابراهیم عبد الحلیم؛ حیاتی احمد امین؛ الایام طه حسین؛ الساق علی الساق فیما هو الفاریاق شیخ احمد فارس الشدیاق؛ مذكرات محمد کردعلی؛ الرافعی؛ الملک عبدالله؛ محمد حسین هیکل،... (عباس، ۱۹۵۶: ۱۲۳ تا ۱۵۱).

۵- زندگی و آثار طه حسین

طه حسین ادیب و نقاد بزرگ و نویسنده و پژوهشگر ادبی و وزیر عربی بود که به رئیس ادب عربی ملقب گشت. ایشان از شخصیت های منحصر به فرد و کمیاب و پیچیده ای بود که گرایش ها و افکار متعددی داشت.

این روح منتقد و نوگرا و شخصیت مبارز و تسلیم ناپذیر و چهره ناقد دنیای ادب که هم بر علوم ادبی و تاریخی قدیم تسلط داشت و هم توانست از ادبیات شرق و خصوصا غرب فراوان بهره مند شود، با اندیشه ای پویا و عقلی آمیخته با خیال، از یک سو روزنامه های دنیای عرب و به ویژه مصر را با آثار و نوشته های خود زینت بخشید و از سوی دیگر، آثار و کتب فراوانی را بر جای گذاشت که هر کدام منبعی برای تحقیقات ادبی، اجتماعی، و فرهنگی می باشند (نظری، ۱۳۷۵: ۱۱۹).

طه در نوامبر سال ۱۸۸۹ م برابر با سال ۱۲۸۶ هـ.ش در استان "المینا" و در شهر مغاغه و در روستای "عزبه مصر چشم به جهان گشود. او هفتمین فرزند خانواده از میان سیزده فرزند خانواده و پنجمین آن ها از یازده برادر و خواهر تنی بود. پدرش علی حسین، کارمندی مقام پایین در یک شرکت قند و شکر دولتی در یک شرکت کشاورزی بود (الفاخوری، ۱۹۸۶: ۳۳۶). طه بر اثر عفونت چشم در بین سال های ۴ تا ۶ سالگی نابینا شد و به جای آن اندیشه ای والا و هوشی سرشار و قلبی تیز بین جایگزین گشت.

طه در کودکی به مکتبخانه ای برای یادگیری علوم دینی و قرآن رفت و توانست در سن ۹ سالگی کلام الله مجید را حفظ کند و به دنبال آن در سال ۱۹۰۲ و در سن ۱۳ سالگی راهی الازهر شد تا در آنجا به تحصیل پردازد و به مقام استادی یا قضاوت برسد. وی با شرکت در کلاس های درسی در جامع الازهر توانست در آزمون ورودی الازهر پذیرفته شود و رسماً از طلاب جامع الازهر

گردد. ایشان به طور رسمی بین ۴ تا ۶ سال در جلسات درسی جامع الازهر حاضر شد، اما در دو سال آخر تحصیل به سبب علاقه مندی به ادبیات و خسته شدن از شیوه های تدریس استادان الازهر و مقررات خشک آن، در دانشگاه تازه تاسیس قاهره ثبت نام می کند و از ادامه تحصیل در الازهر منصرف می شود. هر چند پس از سال ها از این کرده خود پشیمان شد و از اتلاف وقت بدون اینکه مدرکی را به دست آورد، آزرده گشت.

طه حسین با حضور تمام وقت در کلاس های دانشگاه ملی، در نهایت، در سال ۱۹۰۸ و در سن ۱۹ سالگی رسماً از دانشجویان دانشگاه "المصریة، همان دانشگاه قاهره می شود.

طه حسین نخستین دانشجویی بود که توانست در سال ۱۹۱۴ م در سن ۲۵ سالگی به دریافت اولین دکترای ادبیات عرب نایل شود. موضوع پایان نامه او تحت عنوان " جایگاه ابو العلاء المعری در ادبیات عرب " بود که این کتاب هم اکنون از جمله مهمترین کتاب هایی است که استادان و دانشجویان رشته ادبیات از آن استفاده می کنند و در بسیاری از دانشگاه ها تدریس می شود (محمود الباوی، بیروت: ۶۱).

طه حسین در سال ۱۹۱۴ م به فرانسه رفت و در آنجا به خواندن تاریخ یونان و فلسفه و روانشناسی و علوم اجتماعی پرداخت و آنگاه با ارائه رساله دوم خود در سال ۱۹۱۸ در سن ۲۹ سالگی موفق شد تا مدرک دکترای خود را تحت عنوان "فلسفه اجتماعی ابن خلدون" در رشته تاریخ دریافت کند.

طه در دانشگاه با شیوه های جدید نقادی آشنا شد و در مطالعات تاریخی پیشرفت زیادی نمود، تا آنجا که نظریات پیچیده الازهر را از خود دور ساخت. او در مقدمه رساله اول خود قاطعانه به شیوه های تدریس ادبیات عرب در مصر حمله می کند (هامیلتون گیپ، ۱۳۶۲: ۵۲).

طه در سال ۱۹۱۹ م در سن سی سالگی به مصر باز می گردد و استاد دانشگاه قاهره می شود و در بین سال های ۱۹۳۰، ۱۹۳۲، ۱۹۲۵، چند بار به ریاست دانشکده ادبیات برگزیده می شود، اما به جهت مخالفت با اوامر دولتی برکنار می

شود. وی در نهایت در سال ۱۹۳۲ در سن ۴۳ سالگی مجبور به باز نشست شدن می شود (آیتی، ۱۳۳۹: ۱۳).

در سال ۱۹۳۴ م طه حسین در سن ۴۵ سالگی دوباره به دانشگاه ملی قاهره باز گردانده می شود و به تدریس مشغول می شود. در سال ۱۹۴۲ به مقام معاونت وزارت فرهنگ منصوب می شود و در نهایت، در سن ۶۱ سالگی به مدت دو سال وزیر فرهنگ و آموزش مصر می شود و انقلابی در آموزش و پرورش ایجاد می کند و در سال ۱۹۵۹ در سن ۷۰ سالگی دوباره به دانشگاه باز می گردد و در مقام استاد نیمه وقت به تدریس مشغول می شود (همان: مقدمه).

طه حسین در طول سال های سال فعالیت ادبی خود از دولت ها و دانشگاه ها و فرهنگستان های عربی و اروپایی افتخارات و جوایز فراوانی را دریافت نموده است و از دانشگاه های "رم، کمبریج، مادرید، مونپلیه، آئینا، لیون....." دانشنامه افتخاری دکترا کسب نموده است (موسسه دانش گستر، ۱۳۸۹: ۱۶۲).

طه حسین پس از وفات، بیش از ۶۰ کتاب و صدها مقاله در زمینه های ادبی و پژوهشی و نقد از خود بر جای گذاشت و از جمله مهمترین کتاب های او می توان به کتاب سه جلدی سرگذشت او به نام "الایام" اشاره نمود که به بیش از ده ها زبان زنده جهان ترجمه گردیده است. برخی از کتاب های او عبارتند از: حدیث الاربعاء، علی هامش السیره، مع المتنبی، الوعد الحق، المعذبون فی الارض، مرآة الاسلام، علی و بنوه، الفتنة الكبرى، الحب الضائع، من أدبنا المعاصر، احلام شهرزاد.....

۶- خدمات و افکار طه حسین

۱- روش ویژه طه حسین در نقد و تحلیل در اولین گام تحقیق در متن ادبی و ضبط آن و حصول اطمینان از صحت آن و صحت انتساب آن به نویسنده اش می باشد و در گام بعد، دعوت به آزاد اندیشی و پیروی از عقل به معنای مراعات روش عقلی در تحقیق و بحث بود (رجائی، ۱۳۷۸: ۲۸۵).

۲- طه در شیوه ادبی خود در ارتباط بحث ادبی از روش و شیوه دکارت، بروننیر، سانت بوف..... پیروی می کرد. او در هر چیزی شک را تا رسیدن به حقیقت، اصل و مبنای کار خود قرار می داد.

۳- طه در ارتباط با بحث انتحال شعر جاهلی شواهد گوناگونی را عرضه می کند. از آن جمله: مثلاً شعر منسوب به امرؤ القیس را که می گویند او یمنی است از کنده، نمی پذیرد؛ زیرا لهجه اش به زبان و لهجه قریشی است و یا اینکه ادب جاهلی حیات دینی و سیاسی و اقتصادی عرب جاهلیت را به تصویر نمی کشاند و نمی تواند مختص آن دوره باشد. در حالی که ادب دوره اسلامی این وظیفه را به وسیله قرآن انجام داده است (شوقی ضیف، ۱۴۲۷ هـ.ق: ۲۴۸).

۴- طه درباره آینده فرهنگ مصر استدلال می کند و می گوید که فرهنگ مصر بیشتر مدیترانه ای است تا شرقی. و در آن از نوعی تجدد دفاع می کند که آن را نوسازی می خواند نه نوآوری (دانش گستر، پیشین: ۱۶۲).

۵- طه حرکت تجدد خواهی خود را به وسیله مقالاتی که در روزنامه ها منتشر می کرد و با سخنرانی هایی که در دانشگاه ها انجام می داد، آغاز نمود. او عامل فرهنگی را برتر از پیشه فرهنگی می دانست و به شاگردان خود توصیه می کرد که مسایل را آزادانه مورد تعقل و تفکر قرار دهند و مانند نسل های دیگر یا پیشین کورکورانه و تبعیدی قبول نکنند (اوحدی، ۱۳۵۲: ۸۶۱).

۷- زندگی و آثار محمد علی اسلامی ندوشن

دکتر محمد علی اسلامی ندوشن در سال ۱۳۰۴ هـ.ش در روستای ندوشن یزد متولد شد. وی تحصیلات ابتدایی خود را در مدرسه ناصر خسرو ندوشن (مدرسه مبارکه کبوده) و به دنبال آن در مدرسه خان یزد (هدایت شارسان) ادامه داد و دوره دبیرستان را در دبیرستان ایران شهر یزد به پایان رسانید. ایشان در سال ۱۳۲۲ برای تکمیل دوره متوسطه به تهران می رود و در دبیرستان البرز تهران ثبت نام می کند (اسلامی ندوشن، ۱۳۶۳: ۴۸).

پس از اتمام دوره دبیرستان، وارد دانشکده حقوق دانشگاه تهران می شود و سرانجام، موفق می شود تا دانشنامه لیسانس خود را اخذ کند. چند ماه پس از اشتغال در دادگستری شیراز، راهی فرانسه می شود و سه سال و نیم در آنجا و یک سال در انگلستان به تحصیل می پردازد و موفق می شود تا مدرک دکترای خود را در رشته حقوق بین الملل با عنوان رساله "کشور هند و کامنولث" دریافت کند.

به دنبال آن در آذر سال ۱۳۳۴ به ایران باز می‌گردد و به دنبال شغل مناسب برای خود می‌گردد (اسلامی ندوشن، ۱۳۸۲: ۶۵).

او محققى اندیشمند و دانشمندی فرزانه است که طی سالیان دراز هم عاشقانه و هم هوشیارانه در راه فرهنگ و ادب ایران خدمات ارزشمندی را انجام داده است. او با نثری جالب و شکوهمند و فاخر از مسایل جدی به گونه‌ای سخن می‌گوید که در ذهن خواننده جذب می‌آفریند.

عبد العلی خسروی در مقاله‌ای تحت عنوان "فخر دانشوران قرن ما" که در مجموعه تک درخت و در صفحه ۵۴۴ چاپ شده است، در باره او می‌نویسد: وجود محمد علی اسلامی که بر پیکره ایران پرستی استوار است، در حاشیه کویری مرکز فلات ایران به مانند خورشید تابناکی درخشیدن گرفت و علی رغم سترونی محیط کویری، پربار و شکوفا به پهنه ادبیات و تاریخ قرن گام نهاد.

۸- تالیفات اسلامی ندوشن

دکتر اسلامی در طول این سال‌ها در حدود ۵۰ کتاب و صدها مقاله درباره فرهنگ و تاریخ و ادبیات ایران به رشته تحریر در آورده است و کتاب‌های بسیاری را به فارسی ترجمه کرده است. از جمله: تامل در حافظ، ماجرای پایان‌ناپذیر حافظ، شور زندگی، آزادی مجسمه، پنجره‌های بسته، روزها، هشدار روزگار، جام جهان بین، سخن‌ها را بشنویم،

۹- فعالیت‌های فرهنگی و مطبوعاتی

دکتر اسلامی از سن ۱۲ سالگی سرودن شعر را آغاز نمود و پس از آن به تهران آمد و حرفه‌ای تر شعر می‌گفت و در این زمان برخی از اشعارش در مجله سخن چاپ می‌شد. ایشان در دوران تحصیل در اروپا بیشتر وقت خود را برای آشنایی با زبان فرانسه و شرکت در سخنرانی‌ها گذرانند و در این مدت چند داستان کوتاه نوشت و چند قطعه شعر سرود (اسلامی، ۱۳۹۱: ۲۶).

تاسیس فرهنگ سرای فردوسی و انتشار فصلنامه هستی از جمله افتخارات ایشان در زمینه فرهنگ و ادب فارسی می‌باشد. ایشان در طول این سال‌ها با مجله‌های یغما، سخن، پیام نو، جهان نو، همکاری نموده‌اند. هر چند ایشان در ابتدا، کار خود را با شعر آغاز نمود، اما در نوشتن نثر به استادی رسید و سال‌های سال

در زمینه های نقد ادبی، ادبیات تطبیقی، سفرنامه نویسی، ترجمه و... فعالیت نموده است.

۱۰- افکار و خدمات اسلامی ندوشن

اسلامی ندوشن شیفته ایران است و هرگاه مسأله ای را دیده که سبب رنجش او شده است؛ دست به تالیف کتابی زده است.

ایشان در مقدمه کتاب، "باران نه رگبار" درباره ایران و عشق به آن می نویسد: طی چهل سال آنچه نوشتم، حتی در زمینه ادبیات خالص یا هنر، همواره از دل مشغولی در باره ایران برکنار نبوده ام. این حداقل وظیفه انسانی بود برای یک شهروند که نه ادعایی داشت و نه چشمداشتی، ولی خود را مدیون کشور خود می دانست و نمی توانست از ادای این دین شانه خالی کند.

ایشان با محوریت ایران، درباره جوانان، آموزش و پرورش، آینده جوانان، کلان شهر تهران، آلودگی هوا، گسترش بی حساب شهر، کثرت وسایل نقلیه، جاذبه های کاذب، مقالات و کتاب های بسیاری نوشته است.

عوامیت و تعصب یک مشکل ایرانی بوده و کسی که در محیط ناامن زندگی کند، طبعاً کمی خرافی می شود! و اگر حرف از منطق جهان امروز و قدری صداقت سرچشمه گرفت، ایران به قدر کافی مایه فرهنگی و اعتبار تاریخی دارد که بتوان به آن گوش داد (اسلامی، ۱۳۸۸: ۲۷۷ و ۲۷۶).

او ایران را بارها به مرغ ققنوس که هر هزار سال یک بار می میرد و از خاکسترش تخمی حادث می شود، تشبیه می کند و در این ارتباط می نویسد: فرهنگ ایران امروز، با بزرگترین آزمایش عمر خود روبه روست برای معارضه با فرهنگ های بیگانه. فرهنگ های معارض گذشته مثل ترک و مغول در سطحی پایین تر از فرهنگ ایران بودند. اما این بار فرهنگ غرب مجهز به صنعت و اقتصاد... است که ما باید مصمم به مقاومت و دفاع از آن شویم (اسلامی، ۱۳۶۲: ۳۳).

۱۱- "الایام" طه حسین

الایام کتابی است در سه جلد به صورت نشر که حاوی زندگینامه دکتر طه حسین مصری است. متن این کتاب عربی است و تاکنون به زبان های مختلفی ترجمه شده است. جلد اول این کتاب اولین بار توسط ابوالفضل طباطبایی در سال

۱۳۱۷ با عنوان "روزها بیچاره طفل" به فارسی برگردانده شد؛ اما در نهایت در سال ۱۳۵۰ یعنی دو سال قبل از وفات طه، آقای حسین خدیو جم، پس از مسافرت به مصر و دیدار با دکتر طه حسین و مشورت با او اقدام به ترجمه سه جلد الایام نمودند و بهترین ترجمه از آن ارائه شد.

طه در این کتاب سه جلدی نامی از خود ذکر نمی کند و خود را با عنوان کودک، دوست ما، جوان،.. یعنی با لفظ غایب یاد می کند. برخی این شیوه را دلیلی بر عدم ادعا و دوری از غرور و شگفتی به خود، ذکر می کنند.

جلد اول این کتاب به حوادث زندگی طه حسین در خانواده و مکتب خانه و مسایل مربوط به حفظ قرآن و بیان افکار مردم زمانه او اختصاص یافته است. در جلد دوم و سوم درباره خاطرات و مسایل مربوط به تحصیل در جامع الازهر و اقامت در قاهره و خوابگاه و به دنبال آن تحصیل در دانشگاه ملی مصر و عزیمت به فرانسه صحبت کرده است.

طه در این زندگینامه درباره تقلید کورکورانه، تعصب خشک، دروغگویی، روش های تدریس نامناسب استادان جامع الازهر، وضعیت معیشتی نامناسب خود، زندگی سیاسی خود، یادگیری زبان فرانسه و لاتین، طلاب بی همت، زندگی در حجره، رفتار برادرانش، نقص نایبایی و... سخن گفته است.

"او که هفتمین فرزند از خانواده سیزده نفری بود، ابتدا احساس می کرد که با این نقص در میان خواهر و برادرانش مقامی خاص دارد، زیرا از مهربانی و نوازش مادر بهره مند می شود و از مدارای پدر دلخوش بود؛ اما دیری نپایید که متوجه شد که دیگران بر او برتری دارند... (حسین، ۱۹۷۷: ۱۸).

بعد از نامزدی، جوان به یکبار متوجه می شود که قبل از مسافرت به فرانسه به دانشگاه تعهد داده بود که نباید ازدواج کند. بنابراین، نامه ای به دانشگاه می نویسد و از آن ها کسب تکلیف می کند (خدیو جم، ۱۳۵۰: ۳۳۲).

۱۲- روزها

روزها، کتابی است به نشر در ۴ جلد که در آن شرح زندگانی دکتر محمد علی اسلامی ندوشن از سن ۴ تا ۵۳ سالگی شرح داده شده است.

دکتر اسلامی در اوایل سال ۱۳۶۰ با یادآوری دوران کودکی و نوجوانی خود از سال ۱۳۰۸ اقدام به نوشتن خاطرات و حوادث زندگی خود می کند. او در این اثر چهره داستان پرداز موفقی را از خود بروز می دهد و در لابه لای مطالبش که گاه شبیه شعر است، از زندگی خود سخن گفته است. جلد اول از سال ۱۳۰۸ تا ۱۳۱۸، جلد دوم از سال ۱۳۱۷ تا ۱۳۲۳، جلد سوم از سال ۱۳۲۳ تا ۱۳۳۴ و جلد چهارم از سال ۱۳۳۲ تا ۱۳۵۷.

نثر این کتاب از شیواترین و زیباترین نمونه های نثر معاصر فارسی است. نویسنده در این چند جلد درباره زادگاه خویش، وضعیت اقتصادی آن دوران، رسوم خانوادگی، نظام ارباب و رعیتی، کشف حجاب، جنگ جهانی دوم، نظام آموزشی آن دوران، شیوه درمان و توصیف فصول، تهران آن زمان، مطبوعات، توصیف فرانسه و انگلیس در آن زمان ها، وضعیت سیاسی کشور آن زمان، از مسافرت های خارجی خود، و استادان برتر آن زمان... مطالبی را آورده است.

"کودک می پنداشت که کبوده مرکز دنیا است و چه اندازه هم بزرگ است. از میان این ده جوی آبی می گذرد که سبب آبادی شده است" (اسلامی، ۱۳۶۳: ۱۹).

"به علت اشغال، نرخ گندم جهش بی سابقه ای کرده بود. از منی دو ریال و نیم به سی ریال رسید و از آن هم فراتر رفت. دوسه نفری از خان ها به وارد کردن گندم و جو دست زدند که استفاده خوبی داشت" (اسلامی، ۱۳۶۹: ۲۳۵).

"شوروی برای اینکه جای پای و اهرم فشاری داشته باشد، تا امتیازهای اقتصادی از ایران کسب کند، قضیه آذربایجان را راه انداخت" (اسلامی، ۱۳۸۶: ۱۰۱).

۱۳- بررسی تطبیقی الایام و روزها

یک امر واقع اگر بخواهد باقی بماند، باید تبدیل به داستان شود. داستان در تقابل با امر واقع قرار ندارد؛ بلکه مکمل آن است، زیرا داستان به اعمال فناپذیر انسان ها شکلی ماندگارتر می دهد (اسکولز، ۱۳۷۷: ۵).

الایام و روزها داستان حقیقی و واقعی دکتر طه حسین مصری و دکتر محمد علی اسلامی ایرانی است. این دو سرنوشت با توجه به دیدگاه‌ها و نظرگاه‌های زیر مقایسه می‌شوند و به ویژگی‌های مشترک یا برخی اختلاف‌نظرها اشاره می‌شود.

۱۳-۱- نظرگاه شیوه نگارش

شیوه نگارش طه حسین در الایام آراسته و برجسته می‌شود با نرمی در گفتار و سیر طبیعی و شیرینی کلمات و کثرت تکرار، موسیقی آرامبخش و لطافت و نرمی در کلمات و هماهنگی میان کلمات و جملات و نیز با نزدیکی تصاویرش چه در حسی بودن و چه در معنوی بودن؛ همچنین، این شیوه به فراوانی ریشخند و تمسخر و بذله‌گویی و شوخی متمایز است (السالم، ۲۰۱۱: ۴۱۷).

نویسنده روزها در گزارش و تدوین و پرورش مطالب و صحنه‌ها و نمایش اشخاص و ادای مفاهیم، از نکته‌اندیشی و نکته‌گویی و نقدهای ظریف و احیانا طنزی لطیف فارغ نیست و به این طریق بر لطف و کشش کتاب افزوده است (یوسفی، ۱۳۶۵: ۵۱۷).

شیوه نگارش در هر دو زندگینامه بسیار ساده و روان و خالی از هرگونه استعارات و کنایات آزار دهنده است؛ به طوری که هر خواننده با هر سطح سوادی می‌تواند داستان را بخواند و به نوعی از آن بهره‌مند شود و لذت ببرد. از لحاظ شباهت میان آن دو می‌توان گفت که طه در قسمت اول و دوم از جلد اول به معرفی محدوده جغرافیایی و محیط زندگی و تصورات اولیه خود و آرزوها و ترس‌های کودکانه خود پرداخته است، همان کاری که اسلامی ندوشن نیز برای شروع قصه‌اش بر گزیده است.

"کودک می‌پنداشت که مرکز دنیا همین جاست. چقدر به نظرش بزرگ می‌آمد، آباد و پررفت و آمد. تمام آبادی بر دوسوی این جوی آب قرار داشت، آنگونه که نیل در مصر، و همه جوشش و طپش ده در مجاورت خود گردد می‌کرد" (اسلامی، ۱۳۶۳: ۱۹).

"به یاد دارد که نی‌های این پرچین از سمت چپ انتهایی نداشت و از سمت راست به آخر دنیا کشیده می‌شد. آخر دنیای آن محل چندان دور نبود و

یقین داشت که دنیا از سمت راست، به این کاریزی که با او بیش از چند گام فاصله نداشت، ختم می شود (طه حسین، ۱۹۷۷: ۱۲).

۱۳-۲-نظرگاه تصویر سازی

از مهمترین ویژگی های این دو زندگینامه، تصویرسازی مناسب با پرداختن به جزئیات آن به هنگام شرح وقایع می باشد.

روزها روح لطیف و شاعرانه و چاشنی تصویرسازی و تشبیه سازی بی بدیل استادی است که نثرش ممتاز و حلاوت بخش است و آن قدر نثرش جذاب و پر از صورت های خیالی و تصویرهای روشن است که نمی شود دل از آن کند (احمدی، ۱۳۸۰: ۵۱۷).

البته این تصویر سازی ها از طه حسین که نابینا است، بسیار ماهرانه و عجیب است. به عنوان مثال، زمانی که به شرح و توصیف مکان ها و افراد میان جامع الازهر تا حجره می پردازد، به بوی حاصل از بخار آبی که قهوه چی بر زمین می ریخت، اشاره می کند که این آب سبب لغزش رهگذران می شد و در زمان های گرم و وسط روز تحمل آن دشوار بود.

این خصیصه در حسب حال دکتر اسلامی ملموس تر و قوی تر از حسب حال طه است. مانند: "عصرگاه بود که در وسط رودخانه خشک تفت اطراق کردیم. قافله ها از راه رسیده یا می رسیدند. چارواهای خسته توبره بر سر خوراک می کردند. صدای کرچ کرچ دندان آن ها می آمد و گاه با صدای فر باد توی بینی می انداختند که نفسی تازه کنند. یا شاید برای رفع خارش که در منخرین آن ها پیدا شده بود (اسلامی، ۱۳۶۹: ۲۱).

۱۳۰۳-نظرگاه معنا و دریافت

کشف درونمایه یا معانی یک اثر مستلزم ایجاد ارتباط بین اثر و جهان بیرون آن است. این ارتباط ها همان معانی می باشند. هر چند این مسأله تاحدی نسبی است، خصوصاً زمانی که قصه یا داستان رمزی باشد. اما اگر نوشته واقعی باشد، دست یافتن به این معانی امکان پذیر است.

تعداد معانی ای که ممکن است خواننده پس از خواندن این دو حسب حال به آن برسد، می تواند متنوع و فراوان باشد؛ زیرا هر کس از یک دید و روزنه

درباره داستان قضاوت می کند. اما می توان به چند نمونه از معانی منتج از این دو حسب حال به طور مختصر اشاره نمود:

حسب حال اسلامی ندوشن: احترام به سنت ها، ارزش خانوادگی، جایگاه والدین، آگاهی از نظام ارباب و رعیتی و مشکلات آن و شناخت فساد حکومتی در ادوار گذشته و آشنایی با نظام آموزشی آن دوران، آگاهی از قانون کشف حجاب و تجدد خواهی و پیامدهای جنگ جهانی دوم، شناخت سطحی شاعران و نویسندگان زمان نویسنده و ...

حسب حال طه حسین: شناخت معضلات زندگی دانشجویی در محیط های خوابگاهی و دست جمعی، خواستن توانستن است و گواه این ادعا زندگی پر از فقر و نگرانی طه به همراه نابینایی اوست. طه از شکست و اقرار به آن واهمه ای نداشت و این رمز و نشانه پیروزی است؛ معلم و استاد خوب برای یک عمر در ذهن فراگیر تثبیت می شود و بر عکس...

۱۳-۴- نظر گاه شخصیت

نویسندگان داستان ها همواره کاری می کنند تا رفتارها و اعمال شخصیت ها را طوری طراحی کنند که برای خواننده آشنا و قابل فهم باشد تا بتوانند رفتارشان را درک و با اعمال آن شخصیت های داستان هم ردیف و شریک شوند و در این کار با بهره گیری از علوم جدید همچون روان شناسی و جامعه شناسی و غیره در پی این می باشند که با هر شیوه ممکن این شخصیت ها را در ذهن خواننده تثبیت سازند.

در این دو زندگینامه، شخصیت اول خود نویسنده است که دارای نقش برتر در قصه است و حوادث و مسایل به نوعی بر گرد او در حال چرخش می باشند؛ گاهی پیروز، زمانی امیدوار و گاهی ناامید و دل شکسته است. در کنار شخصیت های اصلی افرادی دیگر نیز وجود دارند که به نوعی یاور و گاهی مخالف شخصیت اول می باشند.

۱۳-۵- نظر گاه طرح

اصولا یک نوشته حتی اگر واقعی یا زندگینامه ای باشد، باید طرح و نقشه ای داشته باشد تا خواننده را به سر منزل مقصود و هدف نهایی نوشته راهنمایی

سازد. در گام اول یک نوشته و داستان نوعی حرکت است. حرکت از اهداف جزئی به سوی اهداف کلی و آرمانی. معمولاً این طرح، حرکت از نقطه "از" به سوی "به" می باشد. هر چند مطالب و حوادث فراوانی میان این دو نقطه فاصله می اندازند.

طرح در هر دو حسب حال کاملاً واضح است. هر چند در الایام طه حسین واضح تر و بارزتر است و ایستگاه های فرعی موجود در آن بسیار کمتر از حسب حال دکتر اسلامی است. زیرا از همان ابتدا که طه درباره نقص ناینایی یا بضاعت متوسط خانواده و تعداد زیاد فرزندان و نظام مکتب خانه و اعتقاد حاکم بر عوام در مسایل دینی صحبت می کند و در ادامه درباره مشکلات حجره و جامع الازهر مطلب گفته است، حرکت از نقطه "از" به سوی "به" یعنی موفقیت و فایق شدن بر این گرفتاری ها و اخذ عالی ترین مدرک تحصیلی را نشانه گرفته است. برعکس، دکتر اسلامی با بیان مسایل فرعی که گاهی بسیار شیرین می باشند، نقطه "به" را در هدف و تیر رس قرار نداده است و به همین دلیل است که حسب حال ۴ جلدی ایشان به بیش از ۱۳۰۰ صفحه می رسد. با این حال، بسیاری از مطالبی را آورده است که خواننده از آن ها لذت می برد.

۱۳-۶- نظرگاه سبک سخن

یک اثر ادبی زمانی جاودان خواهد شد که بتواند جایی را در ذهن و روان خواننده سال های سال اشغال کند و بتواند با خواننده و شنونده ایجاد ارتباط کند. و این مسأله زمانی رخ خواهد داد که خواننده بفهمد آنچه را که نویسنده نوشته است، جز واقعیت چیز دیگری نیست. از مهمترین خصیصه های این دو حسب حال، صداقت در گفتار است که در محافل ادبی به نوعی از آن تحت عنوان سبک سخن تعبیر می کنند. نمونه های بسیاری موجود است که دال بر این ادعاست. از جمله موارد آن در حسب حال طه حسین می توان به جمله های زیر اشاره نمود: زمانی که درباره رشوه گرفتن خلیفه مکتب خانه در قبال ضعف طه در حفظ قرآن نوشته است و یا اینکه خود اقدام به این کار می کند، زمانی که جانشین خلیفه می شود. جایی دیگر زمانی است که پدر و دوستش را فریب می دهد و خود را جادوگر معرفی می کند و یا

زمانی که در باره جوان شیطان صفتی به نام ابو طر طور سخن می راند که طلاب را آزار می داد و مهمتر از همه، زمانی است که خود به کرده های خود و نوشته های خود اقرار می کند که بسیاری از آن ها حاصل اعتماد به استادان سوربن بوده است و...

دکتر اسلامی نیز این خصیصه را در حسب حال خود آورده است: زمانی که به همراه دوستان دبیرستانی خود برای تفریح به باغی می روند و در آنجا اقدام به خوردن شراب می کنند و یا اینکه در خوابگاه دانشجویی به سیگار کشیدن معتاد می شود، هرچند که خیلی زود آن را ترک نمود و یا اینکه اقرار می کند در طول زندگی خود چند بار در سنین نوجوانی عاشق افرادی می شود که این عشق هرگز در طول عمر برای او تکرار نشده است.

۱۳-۷- نظرگاه تربیتی، اجتماعی، دینی

کتاب سرگذشت طه حسین سرشار از آموزه های دینی و تربیتی و اخلاقی است که سراسر سه جلد آن را پوشانیده است. به نمونه هایی از آن می نگریم:

۱- بحث مسئولیت خانواده، والدین، سایر اعضای خانواده در برابر همدیگر که این کاستی ها چه مشکلاتی را در زندگی او ایجاد نموده اند.

۲- به نوعی تمامی افراد را شامل می شود؛ چه خواننده این حسب حال باشند و چه نباشند و بهتر است انسان به هنگام تکلم، عفت کلام و مخاطب خود را شناسایی کند تا باعث تشویش اذهان نشود و سند این ادعا عذاب های روحی ای است که طه حسین در کنار زندگی با طلاب چشیده است؛ زیرا آن ها درباره مسایل اخلاقی و جنسی صحبت می کردند و نمی فهمیدند که کودک نیز سخن آن ها را می شنود.

۳- گروه دیگر مورد خطاب می تواند ارکان آموزشی یک جامعه باشد. طه حسین سال های سال کوشید تا برای علم ارزش گذاری کند و به همین سبب آموزش اولیه را اجباری و رایگان ساخت تا همه باسواد شوند و نیز در بحث عدالت در اعزام دانشجویان بورسیه به خارج که ایشان با وجود نایبایی موفق به این کار می شوند؛ زیرا استعداد آن را داشتند و در قبال آن تعهد می دهند که مخارجی را بر دوش دولت قرار ندهد.

۴- از لحاظ دینی جایی است که طه با وجود ناینایی هر روز صبح با دشواری زیاد مسیر میان حجره تا جامع الازهر را می پیمود تا در نماز جماعت و کلاس ها شرکت کند و این کار برای نماز ظهر و عصر نیز تکرار می شد.

در زندگینامه اسلامی نیز مواردی از این قبیل آمده است؛ مانند: بیان حضور خود و خانواده در عزاداری ها، شب های ماه مبارک رمضان، ذکر داستان مسافرت به کربلا، قم ...، برنامه پیشنهادی مادر برای بازخرید نمازها و روزه های فوت شده سالیان سال پدر.

۱۳-۸- نظرگاه تاریخ

این خصیصه در حسب حال دکتر اسلامی به مراتب کامل تر و وسیع تر از حسب حال طه است. به عبارت دیگر، زندگینامه دکتر اسلامی تاریخ کاملی است از زادگاهش، یزد آن زمان، تهران، فرانسه و انگلیس به همراه بیان اعتقادات، اتفاقات، صنعت، امنیت، نظام حاکم، جرقه های پیشرفت، نظام ارباب و رعیتی، جنگ جهانی دوم و پیامد های آن، نویسندگان و شاعران برتر ... میان سال های ۱۳۰۴ تا ۱۳۵۷ و از این حیث می توان گفت که حسب حال وی می تواند یک حسب حال عمومی و فراگیر باشد.

این خصیصه در سرگذشت طه کمتر می باشد. هرچند در آخر جلد سوم درباره احزاب فعال و مخالف دولت و فعالیت برخی افراد جملاتی را ذکر کرده است.

۱۴- تطبیق دو نویسنده و دو حسب حال

در این قسمت به برخی از تشابهات در شخصیت و اندیشه این دو نویسنده در دو زندگینامه می پردازیم و به برخی تمایزات اشاره می کنیم:

۱- دکتر اسلامی ندوشن و طه حسین هر دو در خانواده ای مذهبی، اصیل، پایبند به رسوم به دنیا آمدند و تحصیلات ابتدایی خود را در دامن روستا به پایان رسانیده و برای تکمیل تحصیلات به شهر می روند و سرانجام، به فرانسه می روند و دانشجوی دانشگاه سوربن فرانسه می شوند و موفق می شوند که مدرک دکترای خود را از آنجا دریافت نمایند و به نوعی دست پرورده استادان فرانسوی می باشند و فن داستان نویسی را در آنجا به صورت تخصصی دنبال نموده اند.

- ۲- از لحاظ فنون داستان نویسی، این دو حسب حال جزء داستان های پرحجم می باشند با کمی تفاوت، و هر دو جزء مکتب عینی نویسی می باشند. هرچند می توان گفت که خود زندگینامه هر دو نویسنده با مقداری تخیل آن دو نیز همراه بوده است.
- ۳- زمان در هر دو زندگینامه به صورت خطی است؛ یعنی حرکت از گذشته که دوران کودکی است به سوی آینده.
- ۴- در زمینه های پژوهش های ادبی و فن نویسندگی و ترجمه و نقد ادبی و سخن سنجی هر دو مشهور و برجسته می باشند. خصوصاً طه حسین که نقد ادبی او در جهان عرب دوران معاصر بی بدیل است.
- ۵- هر دو عاشق کشور خود و شیفته فرهنگ و تمدن خود می باشند و دائماً در اندیشه پیشرفت فرهنگی و ادبی کشور خود زیسته اند.
- ۶- هر دو حسب حال از نوع زندگینامه های خود نوشت در قالب رمان می باشند که نویسنده پشت قهرمان داستان پنهان می شود و زندگی خود را به واسطه او به قلم می کشد.
- ۷- هر دو به نوعی معتقد به حاکمیت خرد و عقل و فلسفه در زندگی می باشند و در کنار آن علاقه مند به فلسفه و ادبیات یونانی و اروپایی می باشند.
- ۸- شاید بتوان گفت که شیوه کتابت تأمل در حافظ با کتاب مع المتبئی شباهت هایی به همدیگر دارند.
- ۹- هر دو نویسنده در عین بالیدن و افتخار به ادبیات و فرهنگ و تمدن گذشته، معتقدند که می توان آن را مورد نقد و تجزیه و تحلیل قرار داد.
- ۱۰- از لحاظ تطبیق می توان گفت که میان دو کشور ایران و مصر ارتباطات فرهنگی و تاریخی و دینی سالیان سال برقرار بوده است و دکتر اسلامی نیز صراحتاً به این ارتباطات اشاره نموده است که می تواند منجر به نوعی هم اندیشی شود.
- ۱۱- جوهره حکایت هر دو زندگینامه واقع گرایانه است و در اکثر موارد رخدادهای عادی هستند و جغرافیای داستان با توصیف نویسنده برای خواننده قابل درک و فهم می باشد.

۱۲- ممکن است که دکتر اسلامی برخی از آثار طه حسین را همچون الایام که آوازه جهانی داشت، مطالعه نموده و به نوعی شیوه داستان نویسی ایشان را مشاهده نموده باشد؛ زیرا خود اقرار می کند که بیشتر کتاب هایی را منتشر می شده است، مورد مطالعه قرار داده است.

۱۳- از لحاظ نام گذاری مشابه می توان گفت که ایشان در انتخاب نام سرگذشت خود در مقدمه جلد دوم به بیت زیر از مولوی اشاره می کند که سبب شد تا نام روزها را برای سرگذشت خود انتخاب کند:

روزها گرفت گورو، باک نیست

تو بمان ای آنکه چون تو پاک نیست

۱۴- قضاوت و ارائه نظر درباره بزرگان بسیار سخت و دشوار است؛ اما در قبال تکلیف و وظیفه محوله، چاره ای جز انجام نیست و در این ارتباط می توان گفت که دکتر طه حسین و دکتر اسلامی در اندیشه های خود، گویی دو شخصی هستند که مانند هم خوانده اند و نوشته اند و فریاد زده اند...

۱۵- نتیجه

زندگینامه نویسی در طول تاریخ خلقت و زندگی انسان با شیوه های گوناگون انجام شده است و اسامی مختلفی همچون: شرح حال، بیوگرافی، سیره نویسی و ... داشته است.

آنچه در این تحقیق محور بحث بود، حسب حال دکتر طه حسین مصری و دکتر اسلامی ندوشن ایرانی با دو عنوان "الایام" و "روزها" با نگرش تطبیقی بود که پس از بررسی این دو کتاب و مراحل زندگی ایشان می توان به نتایج زیر اشاره نمود:

به لحاظ تطبیق این دو اثر، کار مقصداری دشوار می شود و فرضیه احتمالی آن است که اسلامی ندوشن در حسب حال خود از کتاب الایام الگو گرفته باشد. اما از لحاظ سبک داستان نویسی می توان به شباهت هایی اشاره نمود:

دکتر طه حسین و دکتر اسلامی ندوشن هر دو از فارغ التحصیلان دانشگاه سوربن در فرانسه می باشند و در آثاری که بر جای گذاشته اند، سال های سال هم اندیشی به چشم می خورد. هر دو با محوریت تمجید و افتخار و برتری دادن و متمدن به حساب آوردن ملت خویش بر ملل دیگر مقالات و کتاب های مختلفی را نوشته اند و بر خرد ورزی و حاکمیت عقل و اندیشه تاکید کرده اند تا آنجا که طه حسین نسل مصری را برترین نسل عرب و اسلامی نیز ایران و ایرانی را از متمدنان و با فرهنگان جهان به حساب می آورد. افتخار به گذشته تاریخی و ادبی خصیصه و ویژگی لاینفک این دو می باشد. مشرب فکری این دو علاوه بر فرانسه تمدن یونان و روم، فلاسفه اروپایی می باشد. پس از مطالعه برخی کتاب ها همچون مع المتنبی و تامل در حافظ به بسیاری از شباهت ها و هم اندیشی هادر نوع بررسی مسایل می توان رسید.

از لحاظ مقایسه دو حسب حال همانطور که قبلا اشاره شد، در برخی نظر گاه ها و خصیصه ها کاملا مانند هم می باشند. خصیصه هایی مانند سبک سخن، طرح داستان، معانی و دریافت، شخصیت، تصویر سازی.

کتابنامه

الف: کتاب ها

- ۱- احمدی بیرجندی، احمد، (۱۳۸۰)، **تک درخت**، مقاله دوستانه اسلامی ندوشن، تهران.
- ۲- اسکولز، رابرت، (۱۳۷۷)، **عناصر داستان**، ترجمه فرزانه طاهری، تهران: نشر مرکز.
- ۳ - اسلامی ندوشن، محمد علی، (۱۳۸۲)، **باران نه رگبار**، تهران: انتشارات یزدان.
- ۴- اسلامی ندوشن، محمد علی، (۱۳۷۴)، **جام جهان بین**، چاپ ششم، تهران: انتشارات گلشن.
- ۵- اسلامی ندوشن، محمد علی، (۱۳۸۸)، **چهار سخنگوی وجدان ایران**، چاپ پنجم، تهران: نشر قطره.

- ۶- اسلامی ندوشن، محمد علی، (۱۳۶۲)، **گفتیم و نگفتیم**، چاپ پنجم، تهران: نشر قطره.
- ۷- اسلامی ندوشن، محمد علی، (۱۳۶۳)، **روزها**، ج ۱، تهران: انتشارات یزدان.
- ۸- اسلامی ندوشن، محمد علی، (۱۳۶۹)، **روزها**، ج ۲، تهران: انتشارات یزدان.
- ۹- اسلامی ندوشن، محمد علی، (۱۳۸۶)، **روزها**، ج ۳، تهران: انتشارات یزدان.
- ۱۰- اسلامی ندوشن، محمد علی، (۱۳۹۱)، **روزها**، ج ۴، تهران: انتشارات یزدان.
- ۱۱- انوشه، حسن، (۱۳۷۶)، **فرهنگنامه ادب فارسی**، ج ۲، تهران: سازمان چاپ و انتشارات.
- ۱۲- الباوی، محمد محمود، (بی تا)، **عمالقة الادب العربی المعاصر**، بیروت: شركة دار الارقم بن ابی الارقم.
- ۱۳- حسین، طه، (۱۹۷۷)، **الایام**، ج ۲، مصر: دار المعارف، کورنیش النیل القاهره، ط: ۱۵.
- ۱۴- حسین، طه، (۱۹۷۷)، **الایام**، ج ۲، مصر: دارالمعارف، ط ۲۹.
- ۱۵- حسین، طه، (۱۹۷۸)، **الایام**، ج ۳، مصر: دارالمعارف، ط ۴.
- ۱۶- حسین، طه، (۱۳۳۹)، **مرآة الاسلام**، ترجمه: محمد ابراهیم آیتی، چاپ سوم، قم: انتشارات امیر کبیر.
- ۱۷- خدیو جم، حسین، (۱۳۵۰)، **آن روزها**، تهران.
- ۱۸- داد، سیما، (۱۳۷۸)، **فرهنگ اصطلاحات ادبی**، ویرایش جدید، تهران: انتشارات مروارید.
- ۱۹- رجائی، نجمه، (۱۳۷۸)، **آشنایی با نقد ادبی معاصر عربی**، ویراسته: محمد فاضلی، مشهد: انتشارات دانشگاه فردوسی.
- ۲۰- رستگار فسائی، منصور، (۱۳۸۰)، **انواع نثر فارسی**، تهران: انتشارات سمت.
- ۲۱- سالم، المعوش، **الادب العربی الحدیث**، لبنان: دار النهضة العربية. ط ۲.
- ۲۲- ضیف، شوقی، (۱۴۲۷)، **تاریخ الادب العربی**، انتشارات ذوی القربی.
- ۲۳- عباس، احسان، (۱۹۵۶)، **فن السیره**، مصر.
- ۲۴- غیمی هلال، محمد، (۱۳۷۳)، **الادب المقارن**، ترجمه و تحشیه و تعلیق: مرتضی آیت الله زاده شیرازی، تهران.

۲۵- الفاخوری، حنا، (۱۹۸۶)، **الجامع فی تاریخ الادب العربی** (الادب الحدیث)، ج ۲، بیروت: دار الجلیل.

۲۶- فرشید ورد، خسرو، (۱۳۶۳)، **درباره ادبیات و نقد ادبی**، ج ۲، تهران: انتشارات امیر کبیر.

۲۷- گروه مولفان، (۱۳۸۰)، **تک درخت**، مجموعه مقالات دوستاناران اسلامی ندوشن، تهران: انتشارات یزدان و آثار.

۲۸- مرادی، نورالله. (۱۳۸۴). **مرجع شناسی**. چاپ هفتم. تهران

۲۹- ندا، طه، (۱۳۸۴)، **ادبیات تطبیقی**، ترجمه: حجت رسولی، تهران: انتشارات آوام.

۳۰- هامیلتون گیپ، الکساندر، (۱۳۶۲)، **در آمدی بر ادبیات عرب**، ترجمه: یعقوب آژند، تهران: انتشارات امیر کبیر.

۳۱- موسسه علمی و فرهنگی، (۱۳۸۹)، **دانش نامه دانش گستر**، ج ۱۱، تهران.

ب: مقالات

۱- اوحدی، مجید، **سرگذشت دکتر طه حسین**، نشریه زبان و ادبیات، وحید، شماره ۱۱۹، آبان ۱۳۵۲، ۶ صفحه (۸۵۰ تا ۸۵۵).

۲- بزرگ چمی، ویدا، **کلیات ادبیات تطبیقی**، مجلات زبان و ادبیات، نامه انجمن ۸/۲، شماره ۳۰، تابستان ۱۳۸۷، ۱۶ صفحه (۱۴۱ تا ۱۵۶).

۳- حدیدی، جواد، **شیوه های پژوهش در ادبیات تطبیقی**، مجلات زبان و پژوهش های خارجی، شماره ۲۸، بهار و تابستان ۱۳۷۹، ۸ صفحه (۴ تا ۱۱).

۴- رادفر، ابوالقاسم، **ادبیات تطبیقی در ادبیات فارسی**، مجله زبان و ادبیات (سخن عشق) شماره ۱۸، تابستان ۱۳۸۲، ۱۲ صفحه (۱۶ تا ۲۷).

۵- نجفی، ابوالحسن، **ادبیات تطبیقی چیست**، مجله روان شناسی، شماره ۱۳۰، ۱۳۵۱، ۱۴ صفحه.

۶- نظری، علی، **نقد و بررسی آراء طه**، مجله مدرس علوم انسانی، شماره ۱۳۷۵، ۱.

۷- یوسفی، غلامحسین، **مجله نشر دانش**، چاپ در تک درخت، شماره فروردین،